

Het orgelerfgoed in een digitale toekomst

Alles wat online kan, gaat straks online en dan vooral mobiel. Het orgelerfgoed mag bij deze ontwikkeling niet achterblijven. Het Nationaal Instituut voor de Orgelkunst (NivO) heeft daarom een database ontwikkeld die mobiele websites en apps kan voorzien van informatie waarmee het orgel dichterbij het publiek komt.

Nederland heeft een bijzondere collectie historische orgels. Meer dan 2000 instrumenten, gebouwd tussen 1479 en circa 1970, staan in kerken, verspreid over het hele land. Van een afstand beschouwd lijkt het één groot orgelmuseum. Maar dat is het niet én het is ook geen collectie. Het orgel heeft geen zelfstandige monumentenstatus, maar maakt onderdeel uit van het monument (bijvoorbeeld een kerk) waarin het staat. Kwetsbaar erfgoed dus, dat het moet hebben van mensen die de waarde ervan inzien en die niet zonder dat erfgoed kunnen.

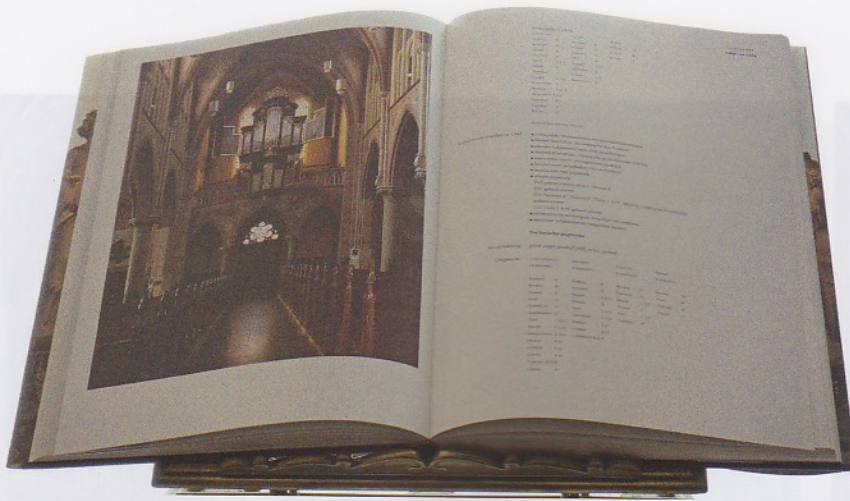
Serieuze bedreiging Gelukkig zijn die mensen er. Organisten, ook jonge, die het orgel laten horen tijdens de kerkdiensten - in Nederland heeft het orgel nog een sterk religieuze tint - en tijdens de vele concerten, bespelingen en orgeltochten die worden georganiseerd. Ook zijn er nog orgelbouwers die met vakkennis de instrumenten bespeelbaar houden en laten we natuurlijk niet de liefhebbers vergeten: het publiek dat naar het orgel komt luisteren. Ook voor kinderen wordt

Cover deel 1 encyclopedie 'Het Historische Orgel in Nederland.'

veel gedaan: volg alleen maar de belevenissen van het Doe-orgel van Orgelkids.nl (Lydia Vroegindewei), die internationale proporties aannemen. En als ook nog elk jaar het aantal festivals en concoursen toeneemt, lijkt er geen vuiltje aan de lucht. Schijn bedriegt, want het aantal kerken dat leeg komt te staan gaat verontrustend snel. Er is steeds minder geld voor erfgoed, ook die van de overheid, en de interesses van de jongere generaties veranderen. Dit alles vormt een serieuze bedreiging voor het historische orgel.

Goed fundament Monumentenzorg in Nederland heeft een lange traditie en vormt een goed fundament, ook voor het behoud van orgels. Niet voor niets verkeren de meeste instrumenten nog steeds in prima staat. Met de oprichting van het Platform Klinkend Erfgoed (nu Stichting Klinkend Erfgoed) probeert men grip te houden op de instrumenten, bijvoorbeeld door het aanstellen van zogenaamde orgelmentoren. Het Orgelpark in Amsterdam is al jaren een alternatief podium voor orgel en andere kunstuitingen en wil zo de veelzijdig-

Tekst Hans Steketeer | beeld NlVO

Beschrijving orgel van Cuijk, Sint-Martinuskerk.

heid van het instrument promoten. En er wordt aan collectievorming gedaan: het Orgelmuseum in Elburg en het Museum Speelklok in Utrecht hebben bijzondere exemplaren in bezit. Alleen lijkt er nog steeds weinig belangstelling voor de serieuze inzet van digitale middelen. Websites, databases, apps en streaming van beeld en geluid kunnen het publiek dichter bij het orgel brengen en die kennis en informatie over orgels gemakkelijker bereikbaar maken. De jongere generaties willen digitale communicatie en interactie. Dus zijn er databanken nodig die dat faciliteren.

Database Als het NlVO in 2010 het 15de en laatste deel publiceert van de encyclopedie *Het Historische orgel in Nederland*, ziet de wereld er inmiddels heel anders uit dan toen men hier in 1996 aan begon. Het is tijd om na te denken over digitale ontsluiting van het orgelerfgoed. Het onderzoek hoe dit het beste vorm te geven, levert twee belangrijke voorwaarden op: de datastructuur moet worden vormgegeven binnen een bestaande professionele applicatie die de nieuwste technolo-

gische ontwikkelingen kan blijven integreren en de gegevens moeten voor diverse doeleinden internationaal ontsloten kunnen worden. Voortbouwend op de structuur van de encyclopedie - de gegevens in de encyclopedie zijn al verrassend strak, bijna 'database-achtig' georganiseerd - ging het NlVO aan de slag. Teksten, beeld en geluid worden zo georganiseerd dat deze op verschillende manieren zijn toe te passen. Met een eigen toegang is het ook mogelijk de database te gebruiken voor bijvoorbeeld een privé-archief of het bijhouden van mentoraatrapporten. Een preview van de database is te raadplegen via <http://www.nationaalinstituutorgelkunst.nl/en/platform/de-database-preview>.

Voorlopers Terwijl men in Nederland in de jaren '90 gestaag doorwerkte aan de papieren encyclopedie, waren anderen al bezig met het opzetten van digitale databanken voor orgels. In Berlijn wordt door de Technische Universiteit al vanaf 1985 gewerkt aan een digitaal overzicht van historische orgels: Die Orgel-datenbank Berlin van Uwe Pape, later omgedoopt tot

Van links naar rechts: Cuijk, Sint-Martinuskerk, Andries Severijn (ca 1650)

Maastricht, Onze Lieve Vrouwebasiliek, Andries Severijn (1652)

Alkmaar, Grote Laurenskerk, koororgel Jan van Covelens (1511)

Boven van links naar rechts:
Amsterdam, Nieuwe Kerk, onbekend/Germer van Hagerbeer (16e-eeuws/1645)

Abcoude, Sint-Cosmas en Damianus Kerk, Henrick Niehoff (1557)

Den Bosch, Sint-Jan, Florentius Hocque (1622)

Onder van links naar rechts:
Kantens, Hervormde Kerk, Hendrick en Johannes Huis (1667)

Oosthuizen, Grote Kerk, Pieter Backer (ca 1670)

Orda2015. In Birmingham krijgt dit navolging met The National Pipe Organ Register (NPOR) van het British Institute of Organ Studies (BIOS). Het Göteborg Organ Art Center (GOArt) in Zweden kwam met de ambitie om het complete Europese orgelerfgoed via internet te ontsluiten. Deze pioniers ontwikkelden ieder een eigen volstrekt autonoom systeem met de toen beschikbare digitale middelen. Maar niemand kon vermoeden dat de werking van het internet omstreeks de eeuwwisseling een totale metamorfose zou ondergaan door de zogenaamde 'open source' systemen. In één klap waren de NPOR, Göteborgs Stifts Orgeldatabas en Orda2015 niet meer als vanzelfsprekend 'compatibel'. Het zorgt ervoor dat bovengenoemde databanken nog steeds zijn te raadplegen, maar ook een voorbeeld zijn van de remmende voorsprong.

Vuurproef In 2012 doet zich een mooie gelegenheid voor om te kijken of de database van het NivO aan de verwachtingen voldoet. De Internationale Arbeitsgemeinschaft für Orgeldokumentation (IAOD) organiseert een 'Orgeltagung' over orgeldatabanken in Europa. Doel is om te inventariseren wat er gaande is in Europa. In het Zwitserse Luzern komen ruim 30 specialisten uit circa 15 landen bijeen. De database van het NivO, die als enige online wordt getoond, krijgt veel waardering en blijkt als nieuwkomer de meeste mogelijkheden in

zich te hebben, óók voor de komende jaren. Het NivO onderzoekt nu de ontwikkeling van een app, waarmee het orgel als bijzonder object dichterbij het publiek kan worden gebracht, ook als het niet bespeeld wordt.

Nieuw publiek Passie voor het orgelerfgoed is er alom, nog steeds, maar hoe is dat in de toekomst als alléén de smartphone bepaalt wat er wordt gekozen, wat iets waard is? Lerende komende generaties het instrument dan nog kennen en er door gepassioneerd raken, als er gewoonweg te weinig informatie beschikbaar is? In heel Europa, niet alléén in Nederland, is heel veel onderzoek gedaan, zijn er indrukwekkende archieven, mooie verhalen en beelden, en prachtige instrumenten. Alleen moet dat alles snel digitaal bereikbaar gemaakt, opdat zelfs de smartphone ter plekke alle mogelijke informatie over dit erfgoed kan bieden voor nieuw publiek. De mogelijkheden zijn er: het is gewoon een kwestie van de noodzaak inzien. We willen de aandacht voor deze unieke 'collectie' toch behouden? m

Hans Steketeer is musicoloog en bestuurder/directeur van het Nationaal Instituut voor de Orgelkunst. Verder is hij webmaster van Alkmaar Orgelstad en het Orgel Festival Holland en eindredacteur van het Bulletin Stichting Oude Hollandse Kerken.